

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРЕДМЕТ ВІЙСЬКОВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Савицький В. І.

викладач Військового інституту телекомунікацій та інформатизації

Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

Стаття висвітлює особливості предмету військової соціальної роботи, уточнює його як предмет науки, а не як її об'єкт. На відміну від часто вживаного «військово-соціальна робота» в статті наголошується на необхідності поняття «військова соціальна робота», яке ширше розкриває суть соціальної допомоги людині, що пов'язана з військовою діяльністю, і означається як напрямок соціальної роботи з її принципами, закономірностями, функціями, а не тільки як елемент бойової підготовки війська.

Статья раскрывает особенности предмета военной социальной работы, уточняет его не как её объект, а как предмет науки. В отличие от часто употребляемого «военно-социальная работа» в статье подчеркивается необходимость понятия «военная социальная работа», которое полнее раскрывает смысл социальной помощи человеку, имеющему отношение к военной деятельности, и определяется как направление социальной работы с её принципами, закономерностями, функциями, а не только как элемент боевой подготовки вооруженных сил.

The article provides insight into the particularities of the social work, presenting it as a matter of the science and not as its object. In contrast to the commonly used term of a “militarily social work”, the necessity to use the concept of “military social work” is being strongly emphasized in the paper. This concept much better and fuller unfolds the very sense and significance of the social help to the human being whose life and occupation is related to the military activities, and is being defined as course of social work with its principles, patterns and functions, and not as an element of combat preparation of the military forces.

Ключові слова: військова соціальна роботи, предмет теорії військової соціальної роботи, принципи та функції військової соціальної роботи, військовий соціум, військове середовище, військовий соціальний працівник, звільнений у запас, військовий пенсіонер, член сім'ї військовослужбовця.

Виходячи із спрямованості соціальної роботи як виду соціальної діяльності, з факторів, що стосуються об'єктів та суб'єктів соціального обслуговування, визначимо суть предмету «Військова соціальна робота» як відповідь на питання: яким чином забезпечується соціальний захист людини, що пов'язана із військом, як надається їй соціальна допомога, як здійснюються соціальні гарантії, що мають бути адекватними до її значущої відповідальності – боронити рідну землю, свій народ.

Через нинішні соціальні зміни зросла значущість розгортання соціальної роботи, соціальної допомоги, а конкретно – піднесення військової соціальної роботи. З необхідністю постало звернення до неї як до своєрідного спеціалізованого виду соціальної діяльності, що допомагає знайти шлях до світу законів доброти, духовного оздоровлення, порозуміння між громадою і тими, хто є причетним до війська та потребує спокою і душевної рівноваги.

Без застережень можна стверджувати, що в країні відбувається активізація військової соціальної роботи – з'явилися перші дисертаційні дослідження, наукові доробки, статті в спеціальних виданнях. Доречним у плані створення та розвитку системи військової соціальної роботи є необхідність розширеного уявлення про термінологію соціальної роботи, військового її аспекту, як теорії, так і практики. Саме це поставлено за мету в запропонованій статті. Хоча систематизація знань про військову соціальну роботу тільки-но розпочинається, і нагальним стає питання про необхідність розробки цієї галузі науки, інтерес до фактів соціальної допомоги у війську, про милосердя, благодійність, опіку стосовно воїна виявили історики, філософи, письменники, літописці, що окреслили багатий фактами і цікавий матеріал, який має велику пізнавальну цінність. Для прикладу можна назвати декого з них: Т. Г. Шевченка, М. С. Грушевського, М. М. Карамзіна, І. Я. Франка, Д. І. Яворницького, О. Т. Гончара, О. П. Довженка, П. А. Загребельного.

Військову соціальну роботу, як і взагалі соціальну роботу, доречно розглядати з кількох позицій: а) це своєрідна форма людської *діяльності* – вона стосується саме людини, життя якої певним чином торкається війська; б) це *наука* про закономірності військової соціальної роботи, її методи, принципи, технології; це наука, що висвітлює практично-перетворювальну благодійну практику у площині військового соціуму; в) це *навчальна дисципліна*, що, ґрунтуючись на положеннях теорії соціальної роботи, своїм змістом показує особливості практики соціального обслуговування у військовому соціальному середовищі.

Звернення до проблем військової соціальної роботи означається не лише необхідністю підготовки відповідних фахівців, а й тим, що знання про благодійність, гуманізацію суспільного життя потребує кожна людина; саме добродіяння робить людьми взаємовідносини у військовому

соціумі [1], у суворому армійському житті. В нашому контексті «соціум» означає велику стійку соціальну спільність, якій властива єдність умов життєдіяльності, і як наслідок цього – спільність культури. Військовий соціум – це така суспільна цілісність, соціальна єдність, що регламентується життям війська, його цінностями, мораллю, свідомістю.

Військове соціальне середовище – це суспільне (і цивільне також) оточення військовослужбовця (військове ж середовище включає матеріальні, бойові, побутові, духовні умови існування та життєдіяльності військовика). Військове соціальне середовище – це простір суспільних взаємозв'язків військовослужбовців, членів їхніх родин, цивільного населення військових гарнізонів, людей, що певним чином були або будуть пов'язані із військом. Це стійка соціальна спільність, що об'єднана воєнними ідеалами, умовами життєдіяльності, специфікою військової праці та побуту. Військова соціальна робота як об'єктивна реальність, органічно, як підсистема, входить до загальної системи соціальної роботи і бере її за основу.

Важливим моментом у військовій соціальній роботі є висвітлення її організаційного забезпечення, інституалізації. Формування військової соціальної роботи – процес, безумовно, тривалий, він включає певні національні традиції, відповідний міжнародний досвід, креативність сучасного суспільства. Нині в Україні військова соціальна робота тільки набуває ходи. Пріоритет в цій справі належить державним установам, насамперед, військовим органам управління. В Збройних Силах України питаннями соціальної роботи опікується один із заступників Міністра оборони України і під його началом Департамент гуманітарної підготовки, а у військах прямо виконують відповідні функції заступники командирів з виховної роботи, соціальні працівники, соціальні психологи. Багато чого в ефективності соціальної роботи стосовно війська можуть зробити недержавні, громадські об'єднання (партії, соціальні рухи, союзи), церква, комерційні структури. Державних установ, громадських організацій, що дбають про оборону країни, опікуються військовиками та особами, яких певним чином торкається військова сфера, то таких численна кількість і різноманітність. Назвемо кілька з них: Державний комітет України у справах ветеранів; Всеукраїнська асоціація «Кадетська співдружність»; Комітет солдатських матерів; Всеукраїнська громадська організація «Захист дітей війни»; організація «Союз ветеранів-ліквідаторів наслідків ядерних аварій, ядерних випробувань та військових навчань з застосуванням ядерної зброї масового ураження»; виробничі колективи, що беруть шефство над кораблями та частинами Військово-Морських Сил; Товариство сімей загиблих військовослужбовців в мирний час; товариство інвалідів «Товариш»; комітет захисту Київського військового ліцею ім. І. Богуна; Українська Спілка ветеранів Афганістану (воїнів-інтернаціоналістів); Комітет сімей загиблих військовослужбовців в Афганістані; релігійно-просвітницька неконфесійна асоціація «Вибір»; Союз офіцерів України; Всеукраїнський союз безквартирних офіцерів; Всеукраїнський благодійний фонд «Офіцерський клуб»; благодійне товариство багатодітних сімей «Сім'я» та багато інших громад, що причетні до військової опіки. Таке розмаїття суб'єктів соціальної роботи обумовлено різноманітними потребами великої кількості людей.

Військова соціальна робота як складова частина теорії соціальної роботи є невід'ємною від її суті, закономірностей, принципів, методів, технологій, форм тощо. Як і будь-яка інша наука, військова соціальна робота ґрунтується на таких засадах: має свій предмет дослідження – соціальна допомога потребуючій людині, яка пов'язана із військом; представлена поняттями, категоріями, що відповідають об'єкту дослідження, тобто має свій науковий апарат; як конкретна сфера соціальної роботи – військова соціальна робота, користуючись загальними категоріями, означається, зокрема, й такими специфічними поняттями: військовослужбовець, військовий соціум, член сім'ї військовослужбовця, звільнений у запас, військовий пенсіонер, військова соціальна сфера, військовий соціальний працівник, інструктор з роботи із сім'ями військовослужбовців тощо; встановлює методологічну основу, яка притаманна саме цьому предмету дослідження, стверджує положення, з позицій якого пояснюється суть доброчинності у війську.

Всі ці ознаки – а) соціальна реальність, б) наука, в) навчальна дисципліна, – як бачимо, однаково іменуються («Військова соціальна робота», як і загалом «Соціальна робота»), мають відмінності, специфіку, характеристики, виконують різні функції, розв'язують неоднакові завдання. Сама військова соціальна робота як реальність набагато ширша за змістом, аніж наука, що відображає цей об'єктивний світ, тим паче, є глибшою за навчальну дисципліну. І, зрозуміло, наука розвивається відносно навчальної дисципліни з випередженням.

Важливим структурним елементом теорії військової соціальної роботи (як і взагалі теорії соціальної роботи) є її методи, ті регулятивні положення, принципи, на яких вона ґрунтується, з яких виходить і якими керується: науковість, об'єктивність, логічність, принцип соціального підходу, принцип історизму. Але суть військової соціальної роботи полягає і у специфіці її предмету, і в тих загальнолюдських цінностях, що притаманні взагалі цій соціальній сфері. Військова соціальна робота, хоч і характеризується таким же об'єктом – людиною, що потребує, але, такою людиною, в житті якої відмічено зв'язок з особливою суспільною, надто відповідальною, діяльністю – військовою службою.

Суть теорії військової соціальної роботи, її особливості, специфіка, обумовлена питанням про те, що саме досліджує ця галузь знання. В різних підручниках, посібниках для відповіді на це питання використовуються терміни «об'єкт» і «предмет» науки. Ці поняття різняться між собою, вони обумовлені відповідною сферою впливу, зв'язків, та обидва показують на що саме спрямована пізнавальна діяльність. Хоча цей момент в науці, «об'єкт-предмет», вже узвичаєний, не є дискусійним, але потребує деякого уточнення.

Суб'єкт та об'єкт як філософські категорії (і, передусім, ці поняття є визначальними у філософській концепції діяльності) означають взаємні діяльні відносини: об'єктом є те, на що спрямована предметно-практична та пізнавальна діяльність людини як суб'єкта, тобто, людини діяльної. Причому, об'єкт не тотожний об'єктивній реальності: тільки ті з фактичних явищ та речей стають об'єктами, які включені до людської діяльності, які людина, тобто суб'єкт, починає освоювати, пізнавати, оволодівати, перетворювати. Цебто, об'єкт – як філософське поняття має місце у діяльнісному процесі і цим означається.

Предмет же – це річ, тіло, частинка, одиниця, цеглинка об'єктивної реальності, те, що існує, що має певні якості, риси, властивості. Так означають «предмет» різні словники. Одночасно особливості та відносини цієї речі розглядаються теж як предмет. Будь-яка сукупність предметів, що об'єднані певними критеріями, являють собою новий предмет зі своїми властивостями.

Але предметом науки (у співвідношенні «наука – предмет») є саме те, на що спрямована пошукова, дослідницька увага самої науки. В сучасних підручниках з соціальної роботи якщо й ставиться питання про предмет, акцент робиться на понятті «предмет теорії соціальної роботи», під яким розуміють «предмет науки», «предмет наукового дослідження», навіть «предмет навчальної дисципліни» що, певним чином, ототожнюється з поняттям «об'єкт» але й відрізняється від нього. Під «предметом науки», як і у філософському тлумаченні «об'єкт – суб'єкт», розуміється те явище, на яке спрямована певна сукупність знань, явище, яке досліджується, вивчається, пізнається відповідною наукою. Підкреслюємо – «предмет» має сенс стосовно термінів «наука», «навчальна дисципліна» тощо. Об'єкт же у діяльнісному, філософському, значенні співвідноситься із суб'єктом.

Предмет науки включає в себе реальні явища, речі, але як наслідок теоретичного обґрунтування, як відтворення емпіричної реальності на абстрактному рівні. Таке обґрунтування відбувається через виявлення необхідності визначальних, істотних тенденцій, закономірностей. Тобто предметом будь-якої науки є сукупність понять, за допомогою яких дана наука характеризує реальність. Дослідник теоретично узагальнює факти, що здобуті через емпіричні пошуки, і будує логічно струнку, несуперечливу, гармонійну систему понять. Поняття та категорії, абстракції, що існують в ідеалізованому просторі, при описанні предмету науки (теоретичної системи понять) [2] виступають головними діючими одиницями. Предмет науки, як і «об'єкт» стосовно «суб'єкту», обіймає не тільки саму емпіричну область дослідження, а ще й методи, засоби, процедури та задачі дослідження. Філософська категорія «об'єкт», що у діяльному аспекті співвідноситься з категорією «суб'єкт» науковцями мимоволі розповсюджується і на явища, що досліджуються наукою, тобто на предмет науки.

Військова соціальна робота як наука відображає закономірності певного процесу, визначеного виду соціальної діяльності, і як наука має свій особливий предмет, формулювання якого визначає специфіку цієї сукупності знань (соціальний захист та соціальна допомога людині, що пов'язана із військом), а як суб'єкт (у філософському діяльнісному аспекті) має свій особливий, специфічний об'єкт дослідження – соціальні негаразди.

Предмет теорії військової соціальної роботи, передусім, постає з визначення самої соціальної роботи, її суті, логіки, закономірностей, принципів, методів тощо. Різним чином визначають соціальну роботу в літературі. В сучасних уявленнях вона найчастіше представлена як благодійність, спонсорство, іноді користуються призабутими вже словами – філантропія, меценатство, тобто, визначається, скоріш за все, як практика, як допомога нужденним, як благодіяння. Серед великої кількості визначень соціальної роботи, найпоширенішим у літературі баченням предмета нашої розмови є „надання допомоги”, Соціальна робота представлена, передусім, як: „специфічний вид професійної діяльності, надання державної та недержавної підтримки людині з метою забезпечення культурного, соціального і матеріального рівня її життя, надання індивідуальної допомоги людині, сім'ї чи групі осіб”[3], „надання допомоги людям, підтримка їх у скруті” [4], „створення умов для розвитку особистості, реалізації її прав, відновлення чи підвищення соціального статусу” [5] тощо. „Взагалі соціальна робота є комплексом різноманітних видів допомоги: соціально-побутової, медико-соціальної, соціально-правової, соціально-педагогічної тощо” [6]. „Соціальна робота цілком зайнята соціальним добробутом індивідів, соціально та економічно неблагополучних груп. Вона репрезентує такі інтереси людей, які не відповідають звичним соціальним очікуванням або не виправдовують їх, виступають від їхньої особи і забезпечують адекватне до них ставлення з боку системи і соціальних інституцій, що торкаються їх” [7]. „Визначальною рисою соціальної роботи є те, що вона захищає і представляє інтереси людей, які мають нерівні потенційні можливості порівняно з іншими через хвороби, вади,

бідність, кризові ситуації, у яких вони опинилися” [8]. Ще одне зауваження про соціальну роботу, у якому йдеться про вдосконалення суспільних відносин, що також характеризує суспільну цінність теорії соціальної роботи: „У своєму розвитку вона спирається на біологію, медицину, статистику, соціологію, педагогіку, антропологію, психологію, економіку, право та інші науки, на власний досвід, здобутки інформації, сучасні технології. Це дозволяє їй успішно справлятися з головною тріадою: вивчення, діагноз, і лікування соціальних виразок суспільного організму” [9]. Тобто соціальна робота, що ґрунтується на філософії прав людини, обмежується захистом громадянських прав і свобод особистості.

Отже, головними цілями соціальної роботи, власне й військової соціальної роботи, є: соціологічна – послаблення чинників, що дестабілізують соціум, запобігання соціальним конфліктам, забезпечення рівноваги, стабільності та гармонії в суспільстві (тобто соціальна робота виконує функцію соціального послаблювача суперечок, розбрату в суспільстві, своєрідного соціального амортизатора, а головне її завдання – олюднення суспільних відносин); філософська – спасіння того, кому загрожує загибель, зрештою – спасіння людини, людства. Людина є найважливішим дороговказом у соціальній роботі.

Предмет військової соціальної роботи визначається тим, що військова соціальна робота – це наука про становлення, розвиток, здійснення добротворення у війську, про організацію соціального обслуговування та надання відповідної соціальної допомоги військовослужбовцю, а також усім, хто має або мав певне відношення до оборони Вітчизни.

Предметом теорії військової соціальної роботи, як предметом дослідження науки, є ЛЮДИНА, яка потребує, але така, що пов'язана із військом.

Вихідною методологічною основою, яка визначає характер і спрямованість наукової дисципліни – «військова соціальна робота», є системне уявлення про суспільство, специфіка військового соціального організму, закономірності, що впливають із взаємодії та взаємозалежності суспільства, його військової сфери, і людини, яка своїм життям торкається військової діяльності. Причому, для визначення специфіки військової соціальної роботи, її предмету, слід уточнити суть понять «військова соціальна робота» і «військово-соціальна робота».

Військово-соціальна робота (саме так вона представлена у різного роду військових документах, що регламентують виховну роботу, морально-психологічне забезпечення військової діяльності; найчастіше нею користуються у військовому бутті) спрямована на створення соціальних умов (повсякденних побутових, житлових, матеріальних – звідси назва «соціальна»), які сприяють виконанню особовим складом функціональних обов'язків, бойових завдань, підтриманню високого рівня дисципліни, організованості та порядку (а), а також і забезпечення соціальних, правових гарантій (б). Це в основному технологія забезпечення життєдіяльності війська, а конкретно – створення сприятливих побутових умов служби, життя військовослужбовця. Військово-соціальна робота спрямована в основному на військове середовище. Ці два аспекти (а,б) співвідносяться саме таким чином, де на першому місці стоїть забезпечення ефективності військової діяльності.

Військова соціальна робота, хоч і підпорядкована задачам військової служби (але це вторинне), головне – за своїм змістом спрямована на соціальний захист, реалізацію прав і пільг, допомогу військовослужбовцям, але як діючим так і колишнім, також членам їхніх родин та людям, діяльність яких торкалася чи торкається збройних сил або в майбутньому буде пов'язана з військовою службою.

Військова соціальна робота спрямована, передусім, на людину, на нормалізацію її життя, на її соціальний захист та допомогу. Вона на перші позиції ставить справу піднесення Людини, хоча якою важливою не є задача боронити Батьківщину. Військово-соціальна роботи як практика, здійснюючись у специфічних військових умовах, суттю яких є захист країни, підтримка миру, спрямовує свої дії на об'єкт, основним з яких є Воїн. Військова соціальна роботи бере за об'єкт Людину, що представлена як і військовослужбовець, як і цивільна людина. Такими можуть бути ветеран війни або ветеран військової служби; члени сім'ї військовослужбовця; жінка в сім'ї військового або діти, що очікують на допомогу; звільнений з лав Збройних Сил або такий, що перебуває в становищі перед звільненням; військовослужбовець-девіант чи схильний до суїциду; навіть ті молоді люди, що готуються до військової служби.

Військова соціальна робота як багатоаспектне суспільне явище, включає в себе чимало напрямків, які залежать, обумовлюють, доповнюють одне одного; це цілісне явище – воно включає й теорію, наукові пошуки, дослідження, й розгалужену добродійну практику. Не може бути ефективним соціальне обслуговування без правового або теоретичного обґрунтування. Соціального забарвлення, суспільного піклування надають соціальній роботі численні громадські організації, державні установи, тобто, вагомим стає політичний, управлінський аспект. Безумовно, успіх соціальної допомоги буде забезпечено за умов комплексного підходу до вирішення завдань цієї роботи, – ніякий аспект, ніякий складовий напрямок цієї системної роботи не може бути поза увагою.

Військова соціальна робота здійснюється в кількох структурних сферах.

Теоретично-методологічний аспект як ідеологічна, світоглядна основа знань про відповідну площину людської діяльності. Цей аспект передбачає: вивчення соціальної ситуації в країні, перспектив розвитку у всіх сферах суспільної діяльності; всебічне ствердження принципів гуманізму та справедливості як основи розвитку соціальної сфери; прогнозування можливих змін соціального самопочуття та статусу соціальних груп населення, серед яких військовослужбовці та члени їхніх родин посідають вагомe місце; визначення співвідношення соціальних потреб військовослужбовців (також і звільнених у запас) та членів їхніх родин з економічними можливостями суспільства; формування іміджу військовослужбовця як захисника Вітчизни і висококваліфікованого воїна-фахівця та відповідного ставлення до нього суспільства.

Соціально-політичний аспект передбачає вироблення соціальної політики у війську як основи соціальної роботи. Соціальна політика визначається як діяльність державних органів щодо задоволення життєвих потреб та інтересів військовослужбовців, працівників збройних сил, військових пенсіонерів, членів сімей військових тощо. Пріоритет у формуванні і реалізації соціальної політики стосовно Збройних Сил належить державі, хоча в неї для цього обмаль ресурсів. Ця обставина і пояснює неприйнятний, недостатній рівень розвитку соціальної сфери в армії і на флоті (забезпечення житлом або роботою членів родин тощо).

Суспільно-громадський аспект передбачає участь недержавних, громадсько-політичних, релігійних організацій та комерційних структур у формуванні і реалізації ідей соціальної роботи стосовно Збройних Сил. Представники громадськості здатні не лише впливати на розвиток соціальної сфери армії і флоту, але й докладати серйозних зусиль до розвитку і функціонуванню соціальної інфраструктури у військовому середовищі. Логічно передбачити, що активізація всіх суб'єктів соціальної роботи відносно армії та флоту сприятиме якісному вирішенню чисельних соціальних проблем потребуючих.

Нормативно-юридичний аспект становить частину загального законодавства країни; ця площина передбачає забезпечення соціально-правового захисту клієнтів військової соціальної роботи, а також створення системи соціальних гарантій, що забезпечують їм пристойні умови життя.

Практичний аспект втілюється в системі соціального обслуговування клієнтів військового соціуму. При цьому через практичну військову соціальну роботу реалізується і соціальна політика у війську, і соціально-правовий захист цієї категорії людності, надається педагогічна та соціально-психологічна допомога, стверджується психологічна сумісність військового колективу, що дуже важливо.

Освітньо-кадровий аспект військової соціальної роботи полягає, по-перше, у створенні системи освіти, що опікується підготовкою відповідних фахівців, тобто в реалізації військової соціальної роботи як навчальної дисципліни, по-друге, у створенні мережі вдосконалення професійного рівня працюючих, підвищення кваліфікації, обміну досвідом та перекваліфікації. Цей аспект має світоглядно-виховне забарвлення. Одним із завдань даного аспекту є формування у соціальних працівників, військових командирів, управлінців якостей фахової готовності.

Фахова готовність – це особистісне цілісне утворення, що відображає світоглядні цінності, принципи, здібності у єдності з мотиваційними, пізнавальними, діяльнісними складниками і визначає здатність соціального працівника до ефективного здійснення благодійної практики. Важливим моментом при цьому є усвідомлення необхідності високого кваліфікаційного рівня працівника як самим фахівцем, так і всім суспільством, освітянами, науковцями, управлінцями, державниками, політиками. До речі, цією проблемою опікуються Є. Холостова, А. Капська, І. Трубавіна, А. Ходорчук, Л. Міщик, І. Зверева, Ш. Рамон, С. Шадлоу, М. Пейн, М. Дюел та інші.

Структурні аспекти військової соціальної роботи втілюються у відповідних задачах. Дослідники називають три основних завдання:

I. Організація і здійснення впливу на людину з метою її соціалізації у військовому середовищі, забезпечення оптимального входження бійця в конкретний військовий колектив.

II. Забезпечення вдосконалення соціального військового середовища (і, природно, конкретного військового соціуму) на користь людині.

III. Оптимізація взаємодії людини і соціального військового середовища, того або іншого військового соціуму [10].

Ці завдання більшою мірою стосуються військово-соціальної роботи. Завдання ж військової соціальної роботи набагато різноманітніші і зводять їх тільки до трьох, обмежуючи соціальну допомогу тільки межами військового соціуму або військовослужбовцями строкової служби, на нашу думку, некоректно. Безумовно, важливим у війську є завдання стабілізації колективних стосунків, вдосконалення військової соціальної сукупності для блага конкретного бійця, для вигоди всього підрозділу. Соціальна робота активно впливає на людину з метою її соціалізації у війську, забезпечує безболісне входження молодого людини до нових умов життя. Серед військовослужбовців строкової служби можуть бути такі, що виростили в умовах проблемної сім'ї, можуть бути схильними до пияцтва або суїциду, до вживання наркотиків. В родині офіцера, ветерана військової служби, військового пенсіонера теж можуть виникнути проблемні ситуації. Слід

підкреслити, що військова соціальна робота, тільки-но набираючи ходу, бере за основне своє завдання допомогу людині, що пов'язана із військом. Так, просто – допомога людині. Тут навмисно не поставлено ніякого епітету. Оскільки допомога може бути різною – матеріальною, соціальною, психологічною, медичною, духовною. Добросердне слово, привітний погляд, душевне ставлення мають великий потенційний активізуючий ефект. Допомога – це добротворення. ДОБРОДІЯННЯ – власне, суттєва ознака соціальної роботи. Стосовно військовослужбовця строкової служби військова соціальна робота допомагає достойно виконувати свій обов'язок, для офіцера – сприяє сімейному благополуччю, для військового пенсіонера – забезпечує гідне існування і т. п..

Виникнення теорії військової соціальної роботи обумовлене інтересами людей, їхніми потребами. Через це військова соціальна робота, як і взагалі соціальна робота, покликана забезпечувати раціональне життя людини, виявляти і задовольняти найпростіші та найнеобхідніші для її буття чинники. Цю свою долю військова соціальна робота реалізує через такі функції:

– Теоретико-пізнавальна – вивчення і розуміння суспільного явища, яким є соціальна допомога; узагальнення знань про неї; виробництво вірогідного цілісного, систематизованого, сукупного знання про добротворення щодо людини війська; являє собою свідоме, раціональне, систематизоване відображення благодійної дійсності; фактично обґрунтовує найвищу мету сумісного людського життя, що виражається в питанні – Як має бути соціально захищеною людина, що пов'язала свою долю із військом?

– Прогностична – впливає з теоретичної, включає в себе діагностику соціальних негараздів. Шляхом висновків і доказовості, опираючись на знання про реальні потреби військової людини, теорія військової соціальної роботи стверджує новий порядок, змістом яких є прогноз на зміни у соціальному бутті відповідного клієнта. Програмування, проектування та визначення перспективності і результатів задоволення потреб чи можливих змін у поведінці та становищі військових клієнтів, вироблення технології впливу на об'єкт опіки; тобто, об'єктом прогнозування стають потреби військових клієнтів, перспективи їх задоволення, майбутнє становище самого клієнта і, до речі, всього військового соціального середовища. Прогнозування вказує на достеменні можливості соціального перетворення, подальшої гуманізації соціальних відносин. В теорії військової соціальної роботи корениться джерело великої передбачуваної сили, що є відповіддю на питання – Яким має бути життя людини, що пов'язана з військом?

– Методологічна – теорія військової соціальної роботи є керівництвом для творчого пізнання та вдосконалення благодійної практики у військовому середовищі. Вона є відповіддю на питання – Яким чином, якими методами здобувається благодіяння щодо людини, яка пов'язала свою долю з військом?

– Соціально-педагогічна – виявляє цілеспрямовану оптимальну діяльність щодо формування фахової готовності, тобто таку практику, за основу якої беруться педагогічні принципи, методи, виховні засоби; теорія військової соціальної роботи є підґрунтям освітньо-кадрового її аспекту. Наявність і належна кваліфікація відповідних кадрів – соціальних працівників, соціальних психологів, важливим є і освіченість командирів в сфері соціальної роботи, є запорукою високої культури соціального військового середовища.

– Описово-концептуальна, інформаційна – через упорядкованість категорій та понять теорія військової соціальної роботи зображує соціальну реальність, її хвороби, негаразди, формує систему знань про усунення цих «виразок суспільного організму»; обґрунтовує доцільність та визначає форми допомоги; відповідає на питання – Що і як відбувається в суспільстві і що необхідно лікувати?

– Просвітницька – означає розповсюдження знань про добротворення у війську з метою забезпечення соціокультурної її спрямованості. Дає відповідь на питання – Що необхідно знати про благодійність і як найкраще для блага людей використовувати ці знання? Активне впровадження в життя морально-ідеологічного імперативу «Культура соціального військового середовища» (Ця установка є метою і критерієм оцінки рівня розвитку військового середовища та соціальних стосунків військовослужбовців. Підґрунтям для реалізації імперативу є великий досвід армійського, флотського способів життя. Беззаперечним є те, що офіцерському способу життя притаманні благородство, шляхетність, лицарство, товариськість, самопожертва. Навіть юні кадети проголошують: Життя – Вітчизні, честь – нікому!). Імператив соціокультурної поведінки передбачає формування культури військової праці, соціального спілкування і взаємодії, родинного життя, побуту і поведінки, загального і військового етикету, зовнішності військової людини, мови, почуттів тощо. Просвітництво передбачає знання і застосування вітчизняного і зарубіжного досвіду, організації та методики соціального обслуговування потребуючих, організацію системних наукових досліджень у сфері методології, теорії, практики соціальної роботи.

– Інноваційна – Якими за своєю суттю є нові думки, ідеї, технології? – відповідь на таке питання дає ця функція.

– Світоглядно-виховна – з одного боку, реалізує в теорії військової соціальної роботи та на практиці певні соціальні ідеали, людські цінності, інтереси, з іншого – впливає на думки, уявлення, погляди людей, формує світогляд. Відповідає на питання – В ім'я чого, на користь кому, з якою

метою здійснюється соціальна допомога? Якими гуманістичними переконаннями володіють члени військового співтовариства?

– Прикладна або практично-перетворювальна – прямо вказує на необхідність благодіяння, означає розробку практичних рекомендацій, технологій щодо вирішення певних соціальних потреб, удосконалення життя людини війська та позитивний вплив на її відносин із громадою [11]; певним чином вказує на наявність критерію справедливості, допомоги потребуючій людині та її соціального захисту, означає причини проблем у військових клієнтів. Відповідає на питання – Що і як треба робити для покращання соціального буття людини, що пов'язала свою долю з військовою діяльністю?

– Організаційно-технологічна – основою цього завдання є проектування: створення планів, проектів соціальної допомоги, тобто, розробка соціальних технологій, які визначають засоби, порядок і засади практичної благодійної діяльності. Відповідає на питання – Якою є система засобів досягнення ефективності прогнозування соціальних змін?

– Управлінська – наголошує на цілеспрямований, раціональний, ефективний вплив на суспільні процеси, сприяє координації діяльності різних суб'єктів військової соціальної роботи з врахуванням субординаційних зв'язків цих суб'єктів; забезпечує системність обслуговування клієнтів. Важливим моментом цієї діяльності є функціонування спеціалізованих служб соціального обслуговування клієнтів. Капська А. Й. уточнює такі координаційні дії, означаючи їх як посередницька функція – «надання допомоги в налагодженні контакту з потрібними соціальними інститутами; виявляти шляхи та зміст роботи профільних установ у соціальній підтримці і допомозі; попереджати, по можливості, появу конфліктів між клієнтами і державними органами чи соціальними інститутами» [12]. окреслює сферу діяльності суб'єктів військової соціальної роботи, виявляє людей, що потребують, і обліковує їх як клієнтів, відповідає на питання – Як ефективно управляти соціальною допомогою?

Конкретизуючи завдання військової соціальної роботи, окреслюючи коло діяльності та визначаючи призначення, передусім, практичних дій щодо обслуговування клієнтів, дослідники [13] встановлюють такі її функції: пізнавально-аналітична; діагностична; прогностична; організаційно-управлінська; обслуговуюча (діяльність щодо надання різноманітних, конкретних послуг клієнтам); анімаційна; соціально-терапевтична (оздоровчий вплив на психіку [12]); корекційно-реабілітаційна [14] (аналіз суб'єктивних і об'єктивних можливостей військового клієнта щодо виправлення або відновлення поведінки, старої репутації, здоров'я, психічного стану тощо; організація та вибір оптимальних форм корективів і регенерації [15]); превентивна або профілактична (є базовою, суттєвою функцією військової соціальної роботи; на основі вивчення специфічних проблем клієнта запобігає проявам негативної поведінки); адаптаційна; активізуюча – сприяє посиленню власних можливостей індивіда чи військового колективу, стимулює і спрямовує зусилля клієнта на самопоміччя.

Зміст військової соціальної роботи може бути найповніше розкрито тільки в розумінні сукупності усіх функцій, до того ж, сенс її підкреслює усвідомлення таких основних, домінуючих положень, вимог, закономірностей, серед яких першорядною є взаємозв'язок змісту військової соціальної роботи і змісту системи соціальної роботи в суспільстві.

Важливою структурною складовою теорії військової соціальної роботи і основоположними правилами практичної діяльності є принципи соціальної роботи. Дослідники характеризуючи специфічні принципи, що стосуються соціальної роботи згадують загальнофілософські, соціально-політичні, психолого-педагогічні. Якщо загальнофілософські є основою усіх наук про суспільство, то інші більшою мірою торкаються саме соціальної роботи. Специфічні принципи соціальної роботи характерними є і для військової соціальної роботи, хоча принципи останньої визначаються своєрідністю військового соціального середовища та призначенням війська, особливістю завдань, що виконують воїни. Наприклад, соціальний статус сім'ї офіцера, сімейний побут, навчання дітей, працевлаштування, забезпеченість роботою членів родини, більш підпорядковані вимогам військової служби батька-офіцера, аніж в сім'ї хлібороба, водія, вчителя, артиста та інших.

Принцип особистісного соціально-активізуючого підходу свідчить про переорієнтацію з пасивно-споживацької на перетворювальну соціальну діяльність. В системі соціально-виховної роботи, наприклад, у військовому містечку відкрито школи, дитячі спортивні секції, жінки залучаються до громадської роботи, створюються жіночі ради тощо.

Принцип інтеграції соціальної роботи передбачає поєднання зусиль різних відомчих і диференційованих (спеціалізованих) військових структур соціального обслуговування – медичної, психологічної, культурницької, економічної, в справі задоволення потреб і не тільки військовослужбовців, а й членів їхніх сімей, осіб, звільнених в військової служби. Щоправда, тільки планується створення комплексних соціальних служб (центрів) в конкретних військових організаціях.

Таким чином, предмет військової соціальної роботи – це знання про систему злагоджених, цілеспрямованих організаційних, правових і виховних заходів, що здійснюються державними установами, військовим керівництвом, органами військового управління та посадовими особами

збройних сил, громадськими організаціями, і спрямованих на соціальне обслуговування людини, що потребує, на реалізацію встановлених законодавством прав і пільг для осіб, які причетні до війська, на здійснення соціальної підтримки цієї специфічної групи населення..

Література

1. Соціум (від лат. socium загальне; англ. socium; нім. Sozium; фр. socium; чеськ. socium) — в соціології визначається як соціальна реальність; подібно до суспільства розцінюється як об'єкт науки. В той же час соціологи не можуть дістатися однаковості у поясненні змісту термінів «суспільство» і «соціум». Одні ототожнюють ці поняття, інші, оцінюючи обсяг їх змісту, віддають перевагу «соціуму», треті визначають «соціум» як окрему властивість суспільного. При цьому загально визнаною є думка про те, що до змісту поняття «соціум» також входить репрезентація соціальних зв'язків та взаємозв'язків, соціальних дій і взаємодій, відносин і взаємовідносин, особистостей та об'єднань людей, соціальних інститутів, соціальних цінностей, норм, соціального регулювання тощо. В цілому ця соціальна реальність – це спільнота, що характеризується єдністю соціального, економічного, культурного життя.
2. Кравченко А. И. Социология: учеб. – М., 2005. – С. 11.
3. Теория социальной работы: Учебник / Под ред. проф. Е. И. Холостовой. – М.: Юристъ, 1998. – С. 324.
4. Те ж, с. 26.
5. Трубавіна І.М. Концепція «допомоги для самопомоги» в соціальній роботі в Україні // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2003. – № 2. – С. 44.
6. Малько А. О. Соціальна робота і соціальна педагогіка / Соціальна робота: теорія, досвід, перспективи: матеріали доповідей та повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 21 – 22 жовтня 1999 року), Частина II, Ужгород, 1999. – С. 53.
7. Динамика ценностей в социальной работе / Под ред. Стивена Шадлоу. – Амстердам – Київ: Асоціація психіатрів України, 1996. – С. 6.
8. Введення у соціальну роботу. Навчальний посібник. – К.: Фенікс, 2001. – С. 13.
9. Мигович І. Соціальна робота: наука і професія // Віче. – 1998. – № 5. – С. 75.
10. Див.: Липский И. А. Военно-социальная работа на уровне человека // Армия и общество. – 1998. - № 1. – С. 84 -95.
11. В системі морально-психологічного забезпечення військ застосовується і психологічний вплив на ворога, де мають місце в основному якраз негативні за своєю суттю форми, що спрямовані на дестабілізацію противника.
12. Капська А. Й. Соціальна робота. – К., 2005. – С. 34 – 35.
13. Див.: Липский И. А. Военно-социальная работа на уровне человека // Армия и общество. – 1998. - № 1. – С. 84 -95.
14. Корекція (від лат. correctio) – виправлення; реабілітація від лат. rehabilitatio – поновлення старого доброго імені, відновлення працездатності різними методами лікування тощо.
15. Регенерація (від лат. regeneratio) - поновлення, відродження (в біології – відродження організмом втрачених або пошкоджених органів чи тканин).